

РЕЦЕНЗИЯ

От: **Доц. д-р Доброслав Емилов Моллов**

Университет за национално и световно стопанство

Научна специалност: „Световно стопанство и Международни икономически отношения“

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по *професионално направление „3.8. Икономика“*, *научна специалност „Световно стопанство и Международни икономически отношения (Международен мениджмънт)“* в УНСС.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 1049/11.05.2020 г. на Зам.-ректора по НИД на УНСС.

Автор на дисертационния труд:

Георги Михайлов Кожухаров

Тема на дисертационния труд:

„Управление на рисковете в маркетинга на фирмата в условията на интернационализация“

1. Информация за дисертанта

Дисертантът Георги Михайлов Кожухаров се е обучавал по докторска програма към катедра „МИО и бизнес“, факултет „Международна икономика и политика“ на УНСС по научна специалност „Световно стопанство и Международни икономически отношения (Международен мениджмънт)“ съгласно Заповед на Ректора на УНСС № 992/09.05.2016 г. Обучението е осъществено в редовна форма през периода 2016-2020 г. Научен ръководител на докторанта е доц. д-р Олег Стойков Лозанов.

Дисертантът е завършил средното си образование в 9-а Френска езикова гимназия Алфонс дьо Ла Мартин, София, а висшето – в УНСС, където се е дипломирал като бакалавър по Международни икономически отношения през 2012 г. и магистър по Финансов мениджмънт през 2014 г. Бил е студент по програма Еразъм в Haute Ecole Libre Mosane в Лиеж, Белгия, където е специализирал в областта на международния и межкултурния маркетинг, медиа маркетинга и маркетинга на услугите, както и по въпросите на устойчивото развитие, воденето на преговори и др.

Прави положително впечатление, че Георги Кожухаров има богат и разностранен практически опит още от началото на своето следване, като е заемал последователно различни длъжности в различни компании и организации – търговски супервайзор, младши счетоводител, стажант в Народното събрание, експерт търговия, мениджър проекти, мениджър продажби.

Владее френски, английски, немски и руски език.

Познавам Георги Кожухаров още от обучението му като бакалавър в УНСС и мога да потвърдя посочените от него в автобиографията организационни умения, и по-конкретно: умения за работа в екип, а също и ръководство на екип, толерантност и издръжливост в условия на стрес, изградени знания и умения за работа с клиенти, способност за поемане на отговорност и др.

Дисертантът е изпълнил точно и коректно своя индивидуален план. Свидетелство за това са положителните оценки от научния му ръководител и положителните годишни атестации от обучаващата катедра „МИО и бизнес“.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Представеният за рецензиране дисертационен труд се състои от заглавна страница, съдържание, увод, три глави, заключение, списък с използваната и цитирана литература, списъци с таблиците, фигурите и публикациите, справка за приносите и 10 приложения. По обем разработката обхваща 241 стандартни страници, от които 181 страници са основен текст. Авторът е посочил 118 литературни източника, от които прави впечатление високата степен на осведоменост на дисертанта по темата на дисертационния труд, а също и фактът, че значителен брой източници са на български автори (по-конкретно 25 от източниците, което прави около 20% от всички източници). Разработката съдържа 28 фигури

и 21 таблици. Езикът и стилът на изложението са ясни и точни, а форматирането на текста, фигурите и таблиците – на необходимото за дисертационен труд високо ниво.

Структурата на дисертацията е логична и добре аргументирана от автора още в увода, което му е позволило да обвърже логиката на изложението с поставените изследователски цели и задачи, както е представено и схематично във фиг. 2 от увода.

Безспорно темата за рисковете и тяхното управление в международния бизнес е актуална и предизвиква все по-голям интерес сред научните среди и бизнеса в последните години. Това се дължи най-вече на факта, че съвременното международно бизнес обкръжение е силно динамично, изменчиво, несигурно, сложно и неопределено, което повечето автори описват със съкращението на английски език VUCA world (volatility, uncertainty, complexity, ambiguity). Същевременно прегледът на литературата по темата за спецификата на маркетинговите рискове въобще и в частност тяхната същност и управление в условията на интернационализация показва, че тази тема е слабо застъпена и развита в научната литература. Нещо повече. В българската и англоезичната литература липсва цялостно изследване на тези рискове, което прави дисертацията стойностна от научна гледна точка. От друга страна, силната практическа насоченост на труда го прави значим и за практиката на българските и чуждите компании, опериращи зад граница.

Именно тези особености пораждат изследователския проблем, който си поставя за разрешаване авторът, като издига тезата, че е необходимо цялостно дефиниране и моделиране на процеса на управление на маркетинговите рискове в условията на интернационализация, като за целта се изгради система, подпомагаща подобряването на организационните резултати. За целите на емпиричното изследване на приложимостта на предложената авторска система за управление на маркетинговите рискове са формулирани и четири хипотези, които конкретизират тезата и чието доказване добре аргументира нейната валидност.

В увода освен тезата и хипотезите точно, ясно и изчерпателно са посочени: обект и предмет, основна цел, конкретизирана в пет изследователски въпроса и съответстващи им изследователски задачи, методология на изследването, резюме на структурата на дисертационния труд, ограничителни условия. Следва да се отбележи, че емпиричното изследване има собствена методика, която е подробно и изцяло разяснена в трета глава на труда. Може да се обобщи, че уводът отговаря на общоприетите изисквания и включва всички елементи, присъщи на увод

на дисертационен труд, които са описани с необходимото ниво на детайлност и изчерпателност.

Първа глава на дисертацията има теоретичен характер и по същество представлява литературен обзор на основните източници и възгледи по темата на изследването. В тази глава последователно са изяснени същността на интернационализацията, международния маркетинг (или маркетинга в условията на интернационализация) и риска – трите ключови думи, присъстващи в заглавието на дисертационния труд и формиращи цялостната рамка на научното изследване. В първа глава се разкриват задълбочените теоретични познания на автора по разглежданата проблематика, способността му да сравнява и критично да анализира и интерпретира различни виждания и концепции на отделните цитирани автори. Следва да се отбележи и фактът, че рискът е представен в широкия модерен смисъл на понятието, а именно – не само като заплаха, но и като възможност за успех. В това отношение авторът на дисертационния труд се придържа към съвременното тълкувание на рисковете и моделите за тяхното управление. Главата завършва с подходящи изводи и обобщения на представените теоретични постановки.

Втора глава е фокусирана върху авторската концепция за управление на маркетинговите рискове зад граница, като е представена и разработената от дисертанта цялостна система за управление на тези рискове. В посочената глава проличават аналитичните способности на автора, умението му да пречупва теоретичните постановки през призмата на своя практически опит и да борави с различни методи на изследване. Възгледите на автора са подсилени и с подходящ за целта метод – експертна оценка. Втора глава отново завършва с уместни обобщения и изводи.

Трета глава на дисертационния труд има практически характер и в нея са представени резултатите от емпирично изследване, проведено от автора в реална бизнес среда. Както беше отбелязано и по-горе, в началото на главата подробно и изчерпателно е описана методиката на изследването, като за целта са формулирани и четири работни хипотези, които конкретизират основната теза на труда. Тези хипотези се доказват с резултатите от изследването. То е проведено сред 25 организации от различни отрасли на икономиката. Въз основа на получените резултати от изследването авторът прави значими за практиката изводи и препоръки. Следва да се отбележи, че разработената от автора система за управление на маркетинговите рискове в условията на интернационализация е апробирана именно с това изследване, което дава основание тя да бъде

приета като значима както в теоретичен, така и в практически аспект. Посочени са и насоки за бъдещи изследвания по темата на дисертацията.

В заключението дисертантът резюмира основните изводи от отделни глави на труда и потвърждава главната теза на изследването.

Като обобщение, въз основа на изтъкнатите по-горе положителни характеристики следва да се постави цялостна положителна оценка на структурата и съдържанието на разработката.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Като основен научен резултат може да се посочи доказването на хипотезите, формулирани във връзка с проведеното емпирично изследване, както и потвърждаването на авторската теза. Следва да се оцени като положителен фактът, че валидността на предложената от автора система за управление на рисковете в условия на интернационализация е доказана в практиката чрез проведеното от него емпирично изследване сред 25 организации. Подкрепям мнението на дисертанта, че въз основа на данните от проведената апробация на системата може да се заключи, че тя се отразява на организацията в положителна посока не само при управлението на маркетинговите рискове, но и на цялостната ѝ ефективност.

Дисертантът е използвал разнообразни методи за изследване, сред които се открояват системният подход, анализ и синтез, сравнителен анализ, наблюдение, дескриптивни, описателни, дедуктивни, статистически и математически методи. Сред използваните методи се откроява методът на експертната оценка, който е приложен в цялост в рамките на втора глава от дисертацията. Не на последно място следва да се отбележи и умението на автора да използва и прилага за целите на своето изследване различни количествени методи и модели, по-специално в глави втора и трета, както и подходящи софтуерни приложения.

Считам, че поставените още в увода изследователски въпроси и задачи са изпълнени от дисертанта, а целта на дисертационния труд е постигната.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Приемам и оценявам положително предложените от автора научни и научно-приложни приноси, като бих ги преформулирал по следния начин:

1. Научни приноси:

- Систематизирано и обогатено е знанието по специфичен проблем от областта на международния маркетинг, мениджмънт и бизнес, който до този момент е слабо разработен в българската и англоезичната литература;
- Разработен е авторски модел на маркетинговите рискове в условията на интернационализация;
- Разработена е авторска система за управление на тези рискове.

2. Научно-приложни приноси:

- Авторската система за управление на рисковете в условията на интернационализация е апробирана в подходяща бизнес среда, което е довело до подобряване на резултатите на съответната организация, а това доказва практическата стойност и приложимост на системата.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Дисертантът Георги Кожухаров е посочил три публикации във връзка със своя дисертационен труд, както следва:

1. Кожухаров, Г., „Предизвикателства и рискове пред дигиталните технологии за директен маркетинг“, проект BG05M2OP001-2.009-0012, Сборник Седмата национална научна конференция с международно участие, УНСС, София, 2019
2. Кожухаров, Г., „Маркетингови рискове в условия на интернационализация“, Дванадесетата международна научна конференция на тема: ЧЛЕНСТВОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ: ДВНАДЕСЕТГОДИНИ ПО-КЪСНО, 25 Октомври 2019 г., УНСС, София –под печат
3. Kozhuharov,G., Risk management system in the marketing of the organization of the conditions of internationalization,Yearbook of UNWE,Publishing complex-UNWE,2020,Sofia, in print.

И трите публикации са в авторитетни издания и са изцяло в областта на темата на дисертационния труд и научната специалност на докторанта. Те по същество представляват развиване на отделни конкретни теми от управлението на маркетинговите рискове, като част от текстовете са доразвити в рамките на дисертацията. Трябва да се посочи, че с тези три публикации дисертантът изпълнява изцяло минималните национални изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

съгласно чл. 2б, ал. 2 и 3 от Закона за развитието на академичния състав в Република България. Давам положителна оценка на публикациите, а доколкото те са в авторитетни научни издания, може да се даде и положителна оценка на степента на разпространение на получените резултати в научната литература.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът на дисертанта е коректно написан, изцяло отговаря на изискванията и отразява в пълна степен най-важните аспекти от съдържанието, както и основните изводи и обобщения. Към автореферата са приложени и справка за приносите и справка на публикациите по темата на дисертационния труд. В този смисъл оценявам положително представения автореферат.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Към дисертационния труд могат да се отправят и някои критични бележки, които обаче не намаляват общото положително впечатление от изследването и следва да бъдат приети по-скоро като препоръки за бъдещи изследвания.

На първо място трябва да се посочи, че в труда няма ясно определени критерии, по които са разграничени рисковете в международния маркетинг. Обикновено когато се прави класификация, се започва именно с критериите за разграничаване на отделните категории. На второ място, трябва по-ясно да бъде обяснено кое е специфичното при управлението на рисковете в международния маркетинг, което отличава това управление от управлението на рисковете в традиционния маркетинг и в бизнеса въобще. На трето място, може да бъде разширено използването на повече количествени методи, каквито дисертантът очевидно владее, при провеждането на емпирични изследвания. На четвърто място, критичният анализ на някои теоретични постановки би могъл да бъде по-задълбочен.

Като допълнителна препоръка бих предложил на дисертанта да помисли за публикуване на текста на дисертацията под формата на книга, тъй като неговото изследване, както беше отбелязано и по-горе, постига целта си да запълни в голяма степен липсващото място в литературата,

посветена на рисковете, със специфичните маркетингови рискове и системата за тяхното управление в условията на интернационализация.

8. Заключение

В заключение, като имам предвид актуалността на разглежданата в дисертационния труд проблематика, положените сериозни и успешни усилия от страна на докторанта за анализ, както и цялостната му работа по време на обучението му за доктор по икономика в УНСС, гласувам убедително **ЗА** присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Георги Михайлов Кожухаров по научна специалност „Световно стопанство и Международни икономически отношения (Международен мениджмънт)“.

19.06. 2020 г.
София

Подпис: *Доц. д-р Доброслав Моллов*